

Наявність залежностей між аналізованими параметрами тест-об'єкта і рівнем забруднення субстрату нафтопродуктами вказує також на перспективність застосованих тест-ознак для оцінки нафтового забруднення ґрунтового середовища.

Отже, нафтозабруднені ґрунти відзначаються підвищеним цитотоксичним ефектом, що проявляється в *Allium cepa*-тесті інгібіцією мітотичної активності у 1,25 – 2,00 рази. За дії нафтових вуглеводнів зростає кластогенний ефект, на що вказує зростання частоти аберантних ана- і телофаз (у 1,6 – 2,6 рази) та клітин з мікроядрами (у 3,47 – 7,93 рази). Наявність тісних корелятивних залежностей між цитогенетичними параметрами тест-об'єкта і концентрацією нафти у ґрунтовому субстраті вказує на перспективність застосованих тест-ознак для біомоніторингу нафтового забруднення ґрунтів.

Література

1. Джура Н. Використання рослин для рекультивації ґрунтів забруднених нафтою і нафтопродуктами / Н. Джура, О. Романюк, Я. Гонсьор та ін. // Екологія та ноосферологія. – 2006. – Т. 17, № 1 – 2. – С. 55 – 60.
2. Джура Н. Реакції осики шершавої на нафтове забруднення / Н. Джура, О. Цвіллінюк, О. Терек О. // Вісник Львівського
3. Лакин Г. Ф. Биометрия : учебное пособие для биол. спец. ВУЗов. – 4-е изд. / Г. Ф. Лакин. – М. : Высш. школа, 1990. – 350 с.
4. Мірошниченко М.М. Вплив забруднення нафтою на властивості ґрунтів різного гранулометричного складу // Агрехімія і ґрунтознавство. – 2000 – Вип. 60. – С. 91 – 96.
5. Миленька М. М. Цитогенетична оцінка стану ґрунтів Бурштинської урбоєкосистеми / М. М. Миленька // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. біол. – Вип. 49. – С. 128 – 137.
6. Наказ МОЗ України № 116 від 13.03.2007 р. «Про затвердження методичних рекомендацій "Обстеження та районування території за ступенем впливу антропогенних чинників на стан об'єктів довкілля з використанням цитогенетичних методів" // Офіційний вісник України. – 2007. – № 4, С. 186 – 209.
7. Паушева З. П. Практикум по цитологии растений [4-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Агропромиздат, 1988. – 272 с.
8. Bortlyn G. P. Botanical microtechnique and cytochemistry / G. P. Bortlyn, J. P. Miksche. – Ames: Iowa State University Press, 1996. – 326 p.

ВИДОСПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АКУМУЛЯЦІЙ ВАЖКИХ МЕТАЛІВ В СИСТЕМІ «ГРУНТ-РОСЛИНА» ЗА РІЗНОГО РІВНЯ ЗАБРУДНЕННЯ ГРУНТУ

*Павлюкова Н.Ф., Рижова О.Ю.
Дніпропетровський національний університет імені О.Гончара*

Інтенсивний розвиток сучасних міст, особливо промислових, створив величезне число складних, часто не розв'язаних екологічних проблем в системі взаємодій «місто-навколишнє середовище». Серед екологічних проблем особливе місце займає проблема забруднення токсичними викидами навколишнього середовища і його вплив на рослинність. Вивчення цієї проблеми вимагає, щоб і забруднювачі, і рослини розглядалися не самі по собі, а як зазначаючи взаємний вплив [1,2]. Для вирішення багатьох наукових і практичних завдань в галузі екології, біогеохімії та фізіології рослин необхідно розглядати ґрунт і рослину як систему, що

об'єднується потоком хімічних елементів. Аналогічний підхід повинен використовуватись і в роботах присвячених вивченню проблеми забруднення середовища важкими металами, оскільки в даному випадку перш за все представляє інтерес не накопичення важких металів, а вплив цього процесу на живі організми. В роботах з даної тематики важливим також є мати уяву про фактори, які регулюють надходження елементів-забруднювачів не тільки на ґрунт, але й в рослини [3].

Тому метою роботи було встановлення видоспецифічних особливостей акумуляції свинцю, нікелю, кадмію в системі «ґрунт-рослина» за рівного рівня забруднення ґрунту зазначеними елементами.

Об'єктами досліджень були деревно-чагарникові і квітково-декоративні рослини. В модельних дослідах використовували 2-3 річні садженці, які перевалювали до поліетиленових контейнерів на 5 кг ґрунту (чорнозем звичайний) і вирощували в них впродовж дослідів. Суміш важких металів (свинцю, кадмію, цинку) вносили у вигляді водного розчину в концентраціях 5, 10, 20 ГДК.

Проведені дослідження накопичення свинцю в кореневій системі рослин дозволили встановити, що за дії суміші важких металів в концентрації 5 ГДК рівень його акумуляції значно варіює в залежності від виду рослини. Так, у ялини звичайної, сумахи, таволги верболистої та пенстемонів темпи поглинання цього елемента з ґрунту доволі повільні, а концентрація свинцю в коренях цих видів не перевищує 20 мкг/г сухої речовини. До групи із значно вищим накопиченням можна віднести більшість досліджених видів рослин, у яких вміст свинцю знаходиться в межах від 30 до 100 мкг/г сухої речовини. Серед досліджених рослин найвищим ступенем акумуляції свинцю в кореневій системі відрізняються туя західна та нагідки лікарські зі вмістом важкого металу – 228, 7 і 129,6 мкг/г сухої речовини відповідно. В даному випадку нами відмічені також деякі особливості у накопиченні свинцю достатньо близькими у систематичному положенні видами. Так, рівень акумуляції токсиканту у туї західної практично в 4 рази вищий, ніж у туї складчастої, що може свідчити про значну різницю у складі (а звідти і у функціонуванні) ектомікоризального шару коренів. За розрахунками показнику внутрішньотканинного забруднення можна дійти висновку, що найвищою фітоекстракційною здатністю володіють 3 види пенстемонів: аризонський, красивий і згладжений, оскільки його значення у них максимальні. Разом з цим найефективніше функціонування бар'єрних механізмів, що запобігають транслокації важких металів з ґрунту до кореневої системи рослин спостерігається у таволг.

При вирощуванні рослин із вмістом суміші важких металів в ґрунті 10 ГДК не було встановлено значних відмінностей у накопиченні свинцю в кореневій системі по відношенню до попереднього варіанту дослідів. Слід лише відзначити, що асортимент видів із максимальними темпами акумуляції цього важкого металу дещо розширився і в коренях бальзаміну садового, майорців струнких, нагідків лікарських, титонії круглолистої і туї західної концентрація свинцю зростає і становила вже 272-493 мкг/г сухої речовини. Внесення в ґрунт максимальної концентрації суміші важких металів призводило до суттєвого зростання вмісту свинцю в кореневій системі переважної більшості видів рослин. Це може свідчити як про вичерпаність ємності захисних механізмів в умовах жорсткого металевого навантаження, але в той же самий час (якщо загибелі рослини в цілому не спостерігається) про запуск внутрішньоклітинних механізмів детоксикації та компарменталізації. Разом з цим, чітко виділяється група видів з най-

нижчим фітоекстракційним потенціалом до складу якої входять переважно деревно-чагарникові рослини: сосна кримська, сумахи, таволги та 2 види пенстемонів, у яких концентрація свинцю не перевищувала 150 мкг/г сухої речовини. Наведена тенденція підтверджується і розрахованими показниками внутрішньотканинного забруднення, які для деревно-чагарникових рослин були мінімальними, а для пенстемонів, як і у попередніх варіантах дослідів, відмічена слабка ефективність функціонування бар'єру «грунт-рослина».

Таким чином найактивніше функціонування бар'єрних механізмів на шляху надходження важких металів до кореневої системи рослин відмічене для деревно-чагарникових рослин, зокрема для сосни кримської, ялини звичайної та сумаху пухнастого, у яких рівень перерозподілу токсикантів в системі «грунт-рослина» виявився мінімальним.

Література

1. Алексеев Ю.В. Тяжелые металлы в почвах и растениях. – Л.: Агропромиздат, 1987. – 142 с.
2. Взаємодія рослин з техногенно забрудненим середовищем / Коришков І.І., Котов В.С., Міхеєнко І.П. – К.: Наукова думка. – 1997. – 175 с.
3. Кулагин А.А., Шагиева Ю.А. Древесные растения и биологическая консервация промышленных загрязнителей. – М.: Наука, 2005. – 190 с.

АНТРОПОГЕННИЙ ВПЛИВ НА АГРОЛАНДШАФТИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Подзерей Р.В.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Сучасне використання земельних ресурсів Черкащини не відповідає вимогам раціонального природокористування. Питання захисту ґрунтів від шкідливого антропогенного впливу, підвищення їх родючості й ефективного використання набувають особливого значення.

Інтенсивне використання сільськогосподарських угідь без належного екологічного обґрунтування не тільки не забезпечує відтворення ґрунтової родючості, але і викликає суттєві порушення в агроекосистемі, призводить до погіршення якості агроландшафтів, а отже і їх деградації, а саме: ерозії ґрунту, забруднення хімічними речовинами, засолення, заболочення, а також пряме знищення і відведення ґрунтів під споруди, забудови, водосховища. Існує ще і природний вплив на ґрунти, який відбувається постійно. В процесі розвитку планети мінеральні і органічні речовини підтримують природну рівновагу і не порушують звичайних геологічних процесів. Причиною негативного антропогенного впливу на ґрунт є бездумна, корислива людська діяльність, а наслідків – багато, одним з яких є: виснаження. Виснаження ґрунтів – це стійка втрата родючості, зумовлена розвитком шкідливих процесів, які призводять до порушення фізичних і хімічних властивостей ґрунтів, до втрати поживних речовин. Виснаження ґрунтів, а часто і їх повне виведення із сільськогосподарського використання відбувається в результаті заростання їх бур'янами, кущами, засипання піском, нераціональної експлуатації зрошуваних систем, що призводить до інтенсивного підтоплення і засолення ґрунтів; внаслідок порушень агротехнічних заходів, неправильного розорювання схилів, непомірного